

JULESZ MÁTÉ

Környezetvédelmi büntetőjog az Egyesült Államokban és Magyarországon

Jelen tanulmánynak nem célja a környezetvédelmi büntetőjog hazai és egyesült államokbeli elméletének és gyakorlatának történeti bemutatása. Miként nem cél a magyarországi és az egyesült államokbeli környezetvédelmi büntetőjog kommentárszerű bemutatása sem. Az írás célja a legégetőbb kérdések tárgyalása és a lehető legtöbb hasznos észrevétel megfogalmazása a honi jogalkotás és jogalkalmazás szakemberei számára.

Így a szerző által már más tanulmányokban¹ analizált jogtörténeti vonatkozások csak a szükséges mértékben merülnek fel. A pozitív jog evolúciója és a pozitív jogban fellelhető természetjogi elemek kimutatása, valamint a joggyakorlatban előkerülő elméleti problémák praktikus megvilágítása fontosabb feladat.

Amerika környezetvédelmi büntetőjogi kazuisztikájában pedig szép számmal találunk Magyarországon is követésre méltó jogértelmezést, problémafeloldást.

A környezetvédelmi büntetőjog mint ontológiai szükséglet

Természetesen az Amerikai Egyesült Államok környezeti büntetőjoga és a magyarországi zöldbüntetőjog is a *rule of law* alapelvéből indul ki. Joguralom nélkül nincs jogbiztonság; jogbiztonság nélkül pedig nincs jogállam. Ez a sarkított megállapítás fő szabályként minden államra alkalmazható, akár Észak-Amerikáról van szó, akár Közép-Európáról. A joguralom azonban nem mond ellent a jogfejlesztő jogalkalmazásnak. A jog keletkezése sokszor a már *a priori* meglévő jogszabályok továbbértelmezéséből folyik. Olyan aktuális társadalmi, illetve gazdasági szituációk adódhatnak, amelyek egy-egy államot, vagy akár államok csoportjait kényszerítik a meglévő jog aktualizá-

¹ Például Julesz Máté: A környezetvédelem intézménytörténete kitekintéssel. Összefoglaló megállapítások, következtetések, javaslatok. Közigazgatási Szemle, 2008/2., 64–71. o.

lására. A jogalkotás tehát kiindulhat az esetjogból, sőt a jog keletkezésének talán legtisztább forrása az esetjog. Magyarországot klasszikusan törvényi jogú országgként klasszifikálták, míg Amerikát esetjogúként. Jelenleg nem állíthatjuk, hogy a magyarországi esetjog eltörpülne Amerika esetjogához képest. Számos jogesetgyűjtemény hozza naprakészen a bírósági kazuisztikát. Magyarországon az esetjog és a törvényi jog javítja és kiegészíti egymást. Az Egyesült Államok jogalkotási tendenciáit nézve, a szocioökonómiai történések kihatnak a normakonstrukcióra.

Amerikában a környezetvédelem fejlődése a környezetvédelmi jog kialakulásához, majd a környezeti büntetőjog megjelenéséhez vezetett. Ebben mindenképp hasonlít egymásra Amerika és Magyarország zöldjogrendje és ezen belül a zöldbüntetőjogok genezise is. A környezetvédelmi büntetőjog az emberi létezés ontológiai alapjaihoz nyúl vissza. Ami gátolja az emberiség ontológiai alapfeltételeit, azzal szemben a közösség köteles fellépni. Ez inkább természetjogi kötelesség, semmint pozitív jogi. Igaz, ma már – a *rule of law* nyomán – a legtöbb ország jogrendje tartalmaz ilyenén pozitív jogi kötelezést is.

A környezeti elemek sérelme az emberiség létfeltételeinek gyengüléséhez és, végső soron, akár a megszűnésükhöz is elvezethet. Ezért a környezetvédelmi jog fejlődése során elkövetkezett az a jogalkotási pillanat, amikor a környezet közigazgatási és polgári jogi védelme már nem tűnt elégnek ahhoz, hogy az emberiség kollektív érdekeit meg lehessen oltalmazni az individuum közösséggelless magatartásától. Ekkor kezdett el a politikai közösség a többség által ráruházott jognál fogva környezetvédelmi büntető tényállásokat alkotni.

A környezetvédelmi közigazgatás és a zöldbüntetőjog kapcsolódási pontjai

Az Amerikai Egyesült Államok környezetvédelmi büntetőjoga időben párhuzamosan fejlődött a magyarországi zöldbüntetőjoggal. Amerika jogrendjét tekintve azonban ez a fejlődés igencsak eltérő mederben zajlott. Az 1970-es évek a magyar (valamint az egyéb európai) és az észak-amerikai jogalkotás terén megérlelték az állam elhatározását, hogy büntetőjogi eszközökkel is megvédhesse környezeti érdekeit. Az Egyesült Államokban számos zöldbűnügy kivizsgálása a környezetvédelmi közigazgatási szerv (*Environmental Protection Agency; EPA*) kezdeményezésére indul. Az Egyesült Államok

igazságügyi minisztériuma 1984-ben nyomozati hatáskört adott az EPA-nak, hogy vizsgálhassák a környezetvédelmi bűneseteket, majd 1988-ban a Kongresszus teljes jogérvényesítési hatáskört adott neki. Mindezek előzménye volt, hogy 1982-ben az EPA nyilatkozatot bocsátott ki, miszerint fontos lenne, hogy környezetvédelmi büntetőügyekben is eljárási jogosítványaik legyenek, hogy ne kelljen egyből az FBI-hoz fordulniuk. Ezzel párhuzamosan az igazságügyi minisztérium 1983-ban létrehozta az *Environmental Crimes Unit* nevű szervezeti egységét. Ez 1988-ra elnyerte az önálló szekció (*Section*) státust. A környezetszennyezés üldözéséről szóló 1990. évi törvény (*Pollution Prosecution Act*) megerősítette az EPA környezetibűn-üldözési feladat- és hatáskörét. Az EPA-n belül létrejött az *Office of Criminal Enforcement*, amelynek legfőbb feladata, hogy mintegy előkészítse a *Justice Department*, tehát az igazságügyi minisztérium (Amerikában az ügyészséget is ez alá kell érteni) *Environmental Crimes Section* részlege számára a környezetibűnügyeket. Egészen pontosan az Office of Criminal Enforcement előválogatja azokat a környezeti ügyeket, ahol büntetőjogi szankciók alkalmazása merülhet fel. Két szempont alapján szortíroznak. Akkor adják át az ügyet az Environmental Crimes Sectionnek, ha:

- a környezet vagy az emberi egészség súlyos károsodásával kell számolni, de legalábbis ennek a veszélye áll fenn;
- valamint – és ez konjunktív feltétel – ha bűnösség (*culpable conduct*) forog fenn az elkövető személyét illetően.

Ha a bűnüldöző hatóság nem értékeli bűncselekményként az ügyet, akkor az visszakerül az EPA-hoz. Az 1970-es években elvétve találkoztunk Amerikában szövetségi környezetvédelmi bűnügyekkel (alig 25 ilyen eset volt). A nyolcvanas–kilencvenes évekre ez a szám csaknem ezerre ugrik.² A Kongresszus ez idő tájt jelentősen szigorít az Egyesült Államok környezetvédelmi büntetőjogán:

- részben emeli a kiszabható büntetési tételeket;
- részben új büntetőjogi tényállásokat csatol a nagyobb környezetvédelmi tárgyú jogszabályokhoz (a víztisztaság-védelmi törvényhez [*Clean Water Act*], a levegőtisztasági törvényhez [*Clean Air Act*], a hulladékgyűjtéssel kapcsolatos törvényhez [*Resource Conservation and Recovery Act*] stb.);
- másrészt vétségből (*misdeemeanour*) büntetetté (*felony*) minősít át egyes meglévő törvényi tényállásokat.

² Adatok forrása: Kathleen F. Brickey: *Environmental Crime*. Aspen Publishers, New York, 2008, p. 366.

Míg 1984-ben mindössze 31 ügy került át az EPA-tól az igazságszolgáltatáshoz, addig 2001-ben már 256.³ A környezetvédelmi büntetőügyek az Egyesült Államokban erőteljesen a víz tisztaság-védelmi törvény és a hulladékgazdálkodási törvény (RCRA) köré csoportosulnak. Az 1976-ban elfogadott RCRA a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése kapcsán, míg az 1972-ben elfogadott víz tisztaság-védelmi törvény a víz mint környezeti elem szennyezése kapcsán merül fel. Valójában 1997-ben például a környezeti bűnügyek több mint fele a víz tisztaság-védelmi törvény törvényi hatálya alá tartozott, míg az esetek csaknem egyharmada a hulladékgazdálkodási törvény hatálya alá esett.

Hazánkban a környezetvédelmi közigazgatás munkája nyomán szintén számos zöldbüntetőügyre derült már fény. Ilyenkor a magyarországi zöldhatóság feljelentést tesz. A büntetőeljárársban Magyarországon is bizonyító erővel hivatkoznak a környezetvédelmi közigazgatás ténymegállapításaira. Természetesen egy zöldhatósági ügy nem jelent feltétlenül környezetvédelmi büntetőjogi felelősséget is, de környezetvédelmi törvényünk lehetővé teszi az egyes jogági felelősségek párhuzamos megállapítását. Környezetvédelmi törvényünk (Kvt.), az 1995. évi LIII. törvény 101. §-ának (1) bekezdése értelmében a környezethasználó a Kvt.-ben és más jogszabályokban szabályozott módon polgári jogi, közigazgatási jogi, szabálysértési jogi és büntetőjogi felelősséggel tartozik tevékenységének a környezetre gyakorolt hatásaiért. Téves felfogás tehát, hogy a környezetvédelmi szabálysértési felelősség megállapítása kizárná a környezeti közigazgatási felelősséget. A kettő párhuzamosan is megállapítható. A zöldbüntetőjog viszont csak az állam végső érve lehet a jogrenden belül. Ez az *ultima ratio* zöldügyekben bővülő tárgyi hatályt mutat. A környezetvédelmi büntetőjogban az elkövetési magatartások köre lassan, de biztosan tágul. Már ma sem csak környezet- és természetkárosításról beszélhetünk. A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése, valamint a fogyasztó megtévesztése is tartalmaz *expressis verbis* megfogalmazott környezeti büntetőjogi tényállásokat. További büntető anyagi jogi tényállások is tartalmazhatnak környezetet érintő vonatkozásokat. Erre az Egyesült Államok büntetőjogában is szép számmal akad gyakorlati példa. Továbbá a büntető alaki jog sokkal inkább környezetbaráttá tételére épp a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzésre vonatkozó Be.-szabályozás 2011. január 1-jétől hatályos módosításában (2010. évi CLXI. tv.) láthattunk a közelmúltban példát.

³ Uo.

A környezeti büntetőjog közigazgatási joghoz kötöttsége

A víztisztaság-védelmi törvény értelmében Amerikában létrejött az országos vízszennyezés elleni rendszer (*National Pollutant Discharge Elimination System; NPDES*). Az NPDES rendszerében engedéllyel lehetséges szennyező anyagot bocsátani a befogadó vizekbe, de ezen engedély határainak túllépése már a víztisztaság-védelmi törvénnyel ellentétes cselekmény. A *United States v. Frezzo Brothers Inc.*-ügyben⁴ a Frezzo cég arra hivatkozott, hogy a környezetvédelmi közigazgatási szerv még nem írt elő vízszennyezési kibocsátási határértéket, amikor a szennyezés bekövetkezett, s ezért nem terheli őket felelősség. A bíróság azonban a víztisztaság-védelmi törvény szellemiségéből kiindulva arra jutott, hogy az EPA határérték-meghatározása nélkül is megállapítható a környezeti bűncselekmény elkövetése, hiszen a törvény általánosságban kimondja, hogy meg kell szüntetni a vízszennyezést.

Míg a Frezzo cég jogi képvisellete közigazgatási jogi alapon közelítette meg a környezeti bűnügyet, addig az igazságszolgáltatás általában véve a közjog oldaláról tekintette. A magyarországi zöldbüntetőjog fő szabály szerint jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kibocsátási határértéket meghaladó környezetterhelést kíván meg a környezeti büntetőjogi felelősség konstatálásának előfeltételeként. Konkrét kibocsátási határérték hiányában azonban vélhetően a magyar igazságszolgáltatás a Btk. 280. § (1) bekezdése szerinti „más módon” történő elkövetéshez nyúlna. Hiszen a hazai büntető törvénykönyv 280. §-ának (5) bekezdése némiképp megköti ugyan az igazságszolgáltatás kezét, ez mégsem vezethet ahhoz, hogy jogalkotási mulasztás vagy hatósági mulasztás miatt a környezeti elemek kárt szenvedjenek vagy veszélybe kerüljenek.

Az állam által a környezeti kihívásokra adott válasziról, a környezeti kártalanításról és a környezeti felelősségről szóló törvény (*Comprehensive Environmental Response, Compensation, and Liability Act*) rövidítése a CERCLA; jobbra ezzel a rövidítéssel találkozunk a napi sajtóban és a szakmai publikációkban.⁵ Másik gyakran használt elnevezése a *Superfund Act*, e kifejezés a törvény lényegére utal: a környezetre és az emberi egészségre veszélyes hulladékot az állam egy pénzalap terhére eltávolíthatja, de akár az állam teszi ezt meg, akár mondjuk magánszemélyek, a felelősnek előbb vagy

⁴ 602 F.2d 1123 (3rd Cir. 1979)

⁵ Vö. Julesz Máté: Ökonómia és ökológia mint koercitív tényezők. Magyar Jog, 2007/11., 649–657. o.; Julesz Máté: Biztosítók, állami kontroll, környezetvédelem. Biztosítási Szemle, 2008/1., 43–47. o.

utóbb meg kell térítenie a kárt. Az Európai Unióban hasonlóképpen, az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelve nyomán létrejövő nemzeti szabályozások szereznek érvényt az állam hasonló követeléseinek. Eme irányelv implementációja a magyar jogrendben is végbement.

A CERCLA azonban környezetvédelmi büntetőjogot is kreál. Ha a veszélyes hulladék kibocsátója nem tesz eleget a bejelentési kötelezettségének, illetve nem vezet megfelelő nyilvántartást e tevékenységéről, pénzbüntetést mint büntetőjogi szankciót lehet alkalmazni.

Bűnösség és *mens rea*

E tanulmány korábbi részéhez visszatérve, érdemes kitérni a *culpable conduct* fogalmára az egyesült államokbeli, valamint a magyarországi zöldbüntetőjogban. A helyzet látszólag eltérő, de a gyakorlati valóság számos párhuzamra enged következtetni. Fő szabály szerint *mens rea* szükséges a felelősségre vonáshoz, azaz – magyar fogalommal élve – bűnösség. A legtöbb környezetvédelmi bűncselekményt csak szándékosan (*knowingly*) lehet megvalósítani, de bizonyos tényállásokhoz elegendő a gondatlanság (*negligence*) is. A Refuse Act, azaz a hajózható vizek szennyezéséről szóló törvény kivételt enged a *mens rea* követelménye alól, és vétségnek (*misdemeanour*) – igaz, nem büntettnék (*felony*) – minősíti, ha az elkövető hajózható befogadó vízbe hulladékot juttat, valamint ha a befogadó partján úgy helyez el hulladékot, hogy az minden valószínűség szerint (a törvény szövege szerint *liably*) belekerülhet a vízbe, és akadályozhatja a hajózást. Ehhez a két elkövetési magatartáshoz a Refuse Act nem követeli meg a *mens rea*, tehát a bűnösség bizonyítását.⁶

A *Babbitt v. Sweet Home Chapter of Communities for a Great Oregon*-ügyben felmerült, hogy a jogszabályban szereplő *knowingly* kifejezés a szándékos elkövetésen túl azt is megköveteli-e, hogy az ügyben szereplő veszélyeztetett faj mint elkövetési tárgy kapcsán az elkövető tudja, hogy az veszélyeztetetté volt minősítve. A válasz úgy szólt, hogy *specific intent crime* helyett *general intent crime*-ről lévén szó, ennek az ismerete nélkül is megáll a büntetőjogi felelősség.⁷

⁶ Kathleen F. Brickey: i. m.

⁷ Richard J. Lazarus: *Mens Rea in Environmental Criminal Law: Reading Supreme Court Tea Leaves*. *Fordham Environmental Law Review*, vol. 7, no. 3, 2011, pp. 861–880.

Cégek és természetes személyek a zöldbüntetőjog célkeresztjében

Ahogy Magyarországon, úgy az Amerikai Egyesült Államokban is alapvető kérdés, hogy a környezeti bűnökért ne csak természetes személyek, de jogi személyek és egyéb szervezetek is feleljenek. A hazai 2001. évi CIV. törvény értelmében a büntető törvénykönyvben szereplő környezeti büntetőjogi tényállások szándékos alakzatai esetén a jogi személy, valamint az egyéb olyan szervezet, amely a polgári jogi viszonyok önálló jogalanya lehet, és a tagoktól elkülönülő vagyona van, szankció alá vonható. Ez tipikus szituáció Magyarországon és Amerikában egyaránt, hiszen számos környezetkárosítás, természetkárosítás, hulladékos bűncselekmény kötődik a természetes személy elkövető cégéhez. A környezetvédelemben fokozott szerepe van a természetes személyek és a cégek párhuzamos büntetethetőségének. Önmagában egy környezetkárosító cégvezető megbüntetése, illetve e büntetés lehetősége nem jelentene kellő visszatartó erőt, mivel a környezeti értékek sokszor felbecsülhetetlenek. Ezért szükség van a gazdasági szereplő, a cég megszüntetésére, vagy tevékenységének korlátozására, illetve megbírságolására. A 2001. évi CIV. törvény 6. §-ának (1) bekezdése értelmében a jogi személlyel, valamint egyéb céggel szemben kiszabható pénzbírság legnagyobb mértéke a bűncselekménnyel elért vagy elérni kívánt vagyoni előny értékének a háromszorosa, de legalább félmillió forint.

Magyarországon a környezeti bűnözés gyakorlatára figyelemmel a cégekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedések szigorítása lenne indokolt, mivel a 2001. évi CIV. törvény elfogadása óta eltelt évtized alatt a törvény szabta szankcionálási lehetőségek némiképp elavulni látszanak. Fontos kihangsúlyozni, hogy céges környezeti bűnözés esetén a bűncselekménnyel érintett cég ökonomiai lehetőségeinek beszűkítése jobban szolgálja az ökológiai érdekszempontokat, mint a természetes személy elkövetők pellengérré állítása. Ere természetesen a tengerentúlon is rájöttek már.

Az Egyesült Államokban mind a víztisztaság-védelmi, mind a levegőtisztasági, mind pedig a hulladékgazdálkodási törvény személyi hatálya alá nemcsak természetes személyek tartoznak, de jogi személyek és egyéb cégek is.

Levegőtisztaság, víztisztaság, hulladékgazdálkodás

Amerikában 1990-ben került sor a levegőtisztasági törvény átfogó reformjára. Ekkor alakult ki az az öt törvényi tényállás, amelyek a levegőtisztasági

büntetőjog egyesült államokbeli alapjai. Akárcsak a víztisztaság-védelmi törvény esetén, a környezetvédelmi közigazgatás itt is megőrizte szoros kapcsolatát a zöldbüntetőjoggal. Hatósági engedély hiányában vagy a közigazgatási határozatban foglaltaktól való eltéréssel, továbbá hamis adatok szolgáltatásával, az adatszolgáltatás elmulasztásával, valamint a megfigyelőrendszer kihasználásával, továbbá szövetségi illeték (*federal fee*) be nem fizetésével éppúgy bűncselekményt valósít meg az elkövető, mint gondatlan (*negligent*) vagy szándékos (*knowing*), foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetéssel.

Az Egyesült Államokban mind a víztisztasági, mind pedig a levegőtisztasági törvény hatálybalépése és működése szükségessé tette annak szabályozását, hogy ha sem a vízbe, sem pedig a levegőbe nem szabad szennyező anyagot kibocsátani, akkor miként gazdálkodjanak a hulladék anyagokkal. 1976-ban elfogadták a hulladékgazdálkodási törvényt. Ennek előzményeként azonban meg kell említeni három, mára klasszikussá vált jogesetet az Amerikai Egyesült Államokban. A *Love Canal-ügy*ben a New York-i Love Canal befogadóba juttatott a Hooker Chemical Company dioxint és peszticideket. Ez a gyakorlat ahhoz vezetett, hogy 1978-ban New York állam egészségügyi közigazgatási szerve megkondította a vészharangot. Asztma, születési rendellenességek, a központi idegrendszer zavarai és más megbetegedések pusztították a Love Canal mentén lakókat. Nekik végül el kellett hagyniuk otthonaikat. A másik figyelemfelhívó eset a *Times Beach-ügy* volt. A múlt század hetvenes éveinek elején a Missouri állambeli Times Beach település a kikövezetlen utcáit ellepő por megkötéséhez egy cég segítségét kérte. A cég olajjal kötötte meg a port, csak hogy dioxinnal szennyezett fáradt olajjal. 1982-ben a közeli Meramec folyó áradása a település északi részébe mosta a szennyeződést. Ekkor a kormány a település teljes lakosságát evakuálni kényszerült. Nem sokkal később a környezetvédelmi közigazgatási szerv kiszajátította az egész várost, majd pedig lebontotta. A harmadik döbbenetes és azóta klasszikussá vált jogeset a *Valley of the Drums-ügy* volt. A Kentucky állambeli Shepardsville-ben egy fuvarozó vállalkozó több mint tizenhétezer tartály vegyi hulladékot helyezett el a háza hátsó kertjében. Amikor az EPA 1979-ben az Ohio folyóba futó felszíni vizekben végzett méréseket, megállapította, hogy több mint kétszázféle szerves vegyi anyag, valamint harmincféle nehézfém áramlott a szennyezett földterületről a folyóba.

Az Egyesült Államok kormányának tehát lépnie kellett. A riasztó három eset mellett számos más ügy is megerősítette a jogalkotási szándékot, és végül is sor került az említett hulladékgazdálkodási törvény megalkotására. Akárcsak a víztisztaság-védelmi és a levegőtisztasági, a hulladékgazdálkodási törvény is

büntetnek minősíti a foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetést (*knowing endangerment*). Ezen a törvényhozó azt érti, ha az elkövető a veszélyes hulladék szállítása, kezelése, tárolása, továbbá ártalmatlanítása során más ember életét, testi épségét vagy egészségét szándékosan közvetlen veszélynek (*imminent danger of death or serious bodily injury*) teszi ki. Az RCRA alá tartozó, foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetés iskolapéldája a *Bower's Botanicals*-ügy. Bower, a cég tulajdonosa többtonnányi ciánt tartalmazó hulladék anyagot akart kitisztíttatni egy valamivel több mint három méter mély tartályból. A feladat az lett volna, hogy a ciános hulladékot a tartály alján lévő szelepen keresztül hajtsák ki, csak hogy ez lehetetlennek bizonyult, mivel a tartály alján lévő nyílás nem volt elég tág. Bower többször is utasította munkásait a feladat folytatására, majd amikor az egyik munkást ciánmérgezéssel kórházba szállították, Bower újabb alkalmazottakat vett fel, hogy ássák el a ciános hulladékot. Bower azonban őket sem tájékoztatta megfelelően.

A *Blockburger v. United States*-ügyben az Egyesült Államok legfelsőbb bírósága kimondta, hogy ha ugyanazzal az elkövetési magatartással az elkövető egy környezetvédelmi büntetőjogi tényállás több fordulatát is megvalósítja, ezekért mind felelősségre lehet vonni, amennyiben mindegyik szóba kerülő fordulat megköveteli olyan elem bizonyítását is, amelyet a többi felhozott fordulat nem követelt meg. Ennek a felismerésnek az alkalmazása más nézőpontba helyezte az Egyesült Államok környezetvédelmi büntetőjogát, hiszen például a veszélyes hulladék engedély nélküli szállítása mellett akár az ugyanezen a hulladékon végzett egyéb jogellenes tevékenységet is el lehet ítélni az elkövetőt.

Bűncselekmény előkészülete, hatóság félrevezetése, hatósági eljárás akadályozása, valamint postai eszköz útján elkövetett csalás

Az amerikai környezetvédelmi büntetőjogban gyakran találkozunk azzal a sajátos jogi helyzettel, hogy az egyes környezeti tárgyú jogszabályokban megfogalmazott büntető tényállások mellett az elkövetőt *conspiracy* (bűncselekmény előkészülete), *false statements* (hamis tanúzás, hamis vád, hatóság félrevezetése, illetve a bizonyítékok egyéb meghamisítása), *obstruction of justice* (hatósági eljárás akadályozása), valamint *mail fraud* (postai eszköz útján elkövetett csalás) miatt is vád alá helyezik. (A *mail fraudon* értik a *wire fraudot* is, tehát a távközlési eszköz útján történő elkövetést.)

A környezetvédelmi büntetőügyekben igen gyakran nem csak kifejezetten környezetjog-ellenességgel találkozunk. Amerika büntető igazságszolgáltatása érdekes és tanulságos példát mutat, amikor nem enged teret a konzumpciónak, hanem az imént felsorolt bűncselekményekért is érvényesíti az állam büntetőjogi igényét.

1983 és 1992 között a hulladékgazdálkodási törvény alapján történt vádemelések csaknem felében *mail fraud*, *conspiracy* vagy/és *false statements* is felmerült. Hatvanhét százalékban *conspiracy*, 34-ben *false statements*, tíz százalékban *mail fraud*, valamint további 14-ben egyéb bűncselekmények.⁸

A számok nem hazudnak

A környezetvédelmi büntetőjog fejlődését természetesen nem kvantitatívan, hanem kvalitatívan kell megítélni. Mindazonáltal a számok nem hazudnak. A kezdeti enyhébb büntetésekhez képest ma már az Egyesült Államokban 18 millió dolláros pénzbüntetést és akár huszonegy év szabadságvesztést is ki lehet szabni a súlyosabb környezetvédelmi büntetőügyekben. *Kevin Tomkins* a *Current Issues in Criminal Justice* lapjain 2005-ben publikált cikkében már arról érkezett, hogy 1983 és 1990 között Amerika igazságszolgáltatása összesen mintegy 57 millió dollár pénzbüntetést szabott ki, és a zöldbűncselekmények több mint felében szabadságvesztés-büntetést alkalmazott.⁹

Amerika igazságügyi statisztikája azt mutatja, hogy a víztisztasági törvény alapján 1992-ben ötvenegy, 1997-ben száznyolc, míg 2000-ben kilencven elkövető ellen emeltek vádat. A hulladékgazdálkodási törvény alapján 1992-ben harmincnyolc, 1997-ben ötvenkilenc, míg 2000-ben 25 ember ellen emeltek vádat. Bár a többi környezetvédelmi jogszabályban meghatározott büntetőjogi tényállás esetén jóval kevesebb vádlottról tud a statisztika, érdemes ezekre is kitérni. A levegőtisztasági törvény alapján 1992-ben hat, 1997-ben harmincegy, míg 2000-ben harminckilenc elkövető ellen emeltek vádat. A CERCLA, azaz a Superfund Act alapján 1992-ben kilenc, 1997-ben négy és 2000-ben is négy ember ellen emeltek vádat. A Refuse Act, azaz a hajózható vizek szennyezéséről szóló törvény alapján 1992-ben hat elkövető

⁸ Adatok forrása: Kathleen F. Brickey: i. m. 268. o.

⁹ Kevin Tomkins: Police, Law Enforcement and the Environment. *Current Issues in Criminal Justice*, vol. 16, no. 3, 2005, pp. 294–306.

ellen emeltek vádat, míg 1997-ben egyetlen vádemelésre sem került sor, majd 2000-ben két ember ellen emeltek vádat.¹⁰

A kizárólag számokban mért büntetőjog sosem vezet megbízható és valós képhez. A környezetvédelem büntetőjogi oldalának fejlődését azonban szocioökológiai szempontok is jelzik. A társadalom kívánalmainak megfelelni vágyó jogalkotás előtt nehéz feladat áll. Egyrészt meg kell felelnie a többség akaratának; másrészt viszont a környezeti igazságosság nem tűri el, hogy bármely kisebbség érdekei figyelmen kívül maradjanak. A szocioökológia pontosan kimutatja, hol kell mennyiségileg és hol minőségileg ráerősíteni a környezetvédelmi büntetőjogra. A jog a társadalom működésének egyik alapfeltétele, és a társadalom felelős a környezetéért. Ezért korszerű és megújulni képes jogot kell alkotni a környezet védelmében. Ehhez a társadalmi helyzet pontos ismeretére és a jogalkotás professzionális működtetésére is szükség van.

Globális jogrend, globális környezetvédelem

A környezetvédelmi büntetőjog jövője a *rule of law* további tökéletesedése szerint képzelhető el. Egy globális környezetvédelmi büntetőjogrend kialakulásához hosszú út vezet. A nemzeti szintű környezetvédelmi jogalkotás nem hagyhatja figyelmen kívül a külföldi példákat, így a globális környezeti büntetőjog kialakulása valójában már régen elkezdődött. Évtizedek, sőt évszázadok kellene ahhoz, hogy egy globális jogrend valóban minden és mindenki érdekeit szolgálja. Addig be kell érni a nemzeti szinten konkrét, de nemzetközi szinten általános jogi megfogalmazásokkal. A nemzetközi jog – és különösen az emberi jogok halmaza – iránymutatásokat fogalmaz meg, amelyek a gazdaságilag jelentősebb államok joganyagából származnak.

A kisebbek tehát ma még nem vagy alig szólhatnak bele a globális joguralmi rend formálásába. Ezen mindenképpen változtatni kell. Szavakban azonban könnyebb változást követelni, mint a tényszerű és jogszerű valóságban.

A környezetvédelmi büntetőjogot felfoghatjuk úgy is, mint nemzeti sajátosságot, amely egyes államok jogi folklórjaként érvényesül. Erre látunk példát, amikor egyes államok az aktuális országos zöldpolitikához alkotnak büntetőjogi tényállásokat. A környezetvédelmi büntetőjogot azonban úgy is lehet érteni, hogy minden ember köteles tiszteletben tartani a környezeti elemeket, a fenntartható fejlődés szempontjait és a jövő generációk érdekeit. Ez utóbbi

¹⁰ Adatok forrása: Kathleen F. Brickey: i. m. 368. o.

esetben a környezetvédelmi büntetőjog nem helyi folklórként, hanem a globális értelemben gondolkodó, azaz a Földért (és a Naprendszerért) felelős ember jogszerű és praktikus önkorlátozásaként kap jelentéstartalmat.

A büntetőjog e kettős felfogása tehát megteremti annak a lehetőségét, hogy a zöldbüntetőjog lokális és globális irányba is elindulhasson.

A környezetvédelemben talán a legnehezebb lépés leküzdeni az előítéletességet. Nemcsak az elkövető felelős azért, ha némely környezeti bűnök büntetlenül maradnak. Nehéz azonban az ökofasizmust vagy az ökorassizmust egyetlen tényállásba sűríteni. Vár még munka a jövő jogalkotóira. Számos olyan tényállás hiányzik mind a magyarországi, mind az egyesült államokbeli zöldbüntetőjogból, amik nélkül a környezeti jog fejlődése elképzelhetetlen. Az elkövetőt csak akkor lehet felelősségre vonni, ha a jogrend megfelelően működik. Éppen ezért az elkövetőn túl a jog adekvát működtetése is felelős azért, hogy a környezetellenességet és a környezeti előítéletességet fel lehessen számolni.

IRODALOM

Brickey, Kathleen F.: *Environmental Crime*. Aspen Publishers, New York, 2008

Burns, Ronald G. – Lynch, Michael J.: *Environmental Crime: a Source Book*. LFB Scholarly Pub. LLC, New York, 2004

Criminal and Civil Enforcement of Environmental Laws: Do We Have All Tools We Need?: Hearing Before the Subcommittee on Crime and Drugs of the Committee on the Judiciary. United States Senate, One Hundred Seventh Congress, Second Session. 30 July 2002.

DiMento, Joseph F.: *Environmental Law and American Business: Dilemmas of Compliance*. Plenum Press, New York, 1986

Edwards, Sally M. – Edwards, Terry D. – Fields, Charles B. (eds.): *Environmental Crime and Criminality: Theoretical and Practical Issues*. Garland Publ., New York, 1996

Heyes, Anthony (ed.): *The Law and Economics of the Environment*. E. Elgar, Cheltenham–Northampton, 2001

Julesz Máté: Ökonómia és ökológia mint koercitív tényezők. *Magyar Jog*, 2007/11.

Julesz Máté: Vizsontbiztosítók, állami kontroll, környezetvédelem. *Biztosítási Szemle*, 2008/1.

Julesz Máté: A környezetvédelem intézménytörténete kitekintéssel. Összefoglaló megállapítások, következtetések, javaslatok. *Közigazgatási Szemle*, 2008/2.

Lazarus, Richard J.: Mens Rea in Environmental Criminal Law: Reading Supreme Court Tea Leaves. *Fordham Environmental Law Review*, vol. 7, no. 3, 2011

Tomkins, Kevin: Police, Law Enforcement and the Environment. *Current Issues in Criminal Justice*, vol. 16, no. 3, 2005

Zeitler, Helge Elisabeth: Environmental Criminal Law. *Revue internationale de droit pénal*, vol. 77, no. 1, 2006